

Ujházy László

Az EUFOR ALTHEA-művelet parancsnoki struktúrája

A szerző bemutatja az Európai Unió ALTHEA-műveletét, a daytoni/párizsi megállapodás katonai végrehajtásáért felelős missziót Bosznia-Hercegovinában. Megvizsgálja, hogy a művelet vezetési rendszere hogyan tükrözi a művelet fő célkitűzéseit. Eközben megosztja nézeteit a humán interoperabilitásról, az „átfogó megközelítés” kialakulásáról és új haderő-struktúrákról.

A hidegháború vége, majd a délszláv válság, Jugoszlávia felbomlása¹ – az a tény, hogy Európában ismét fegyveres konfliktus tört ki – gyökeresen átalakította a biztonsági környezetet, a feje tetejére állított szinte minden alapelvet, amit a biztonsággal kapcsolatban felállítottunk. Ez pedig valamennyi jelentős szereplőre is hatással volt. Kiderült, hogy Európa nem volt felkészülve egy ilyen súlyú problémára. Az is világossá vált, hogy egy hatékony Európai Biztonsági és Védelmi Identitáshoz (European Security and Defence Identity – ESDI) még évek kemény munkájára van szükség. A korábban a kollektív védelmi műveletekre (collective defence operations – CDO) berendezkedett NATO elkezdett válságreagáló műveletekben (crisis response operations – CRO), azon belül is elsősorban béketámogató műveletekben (peace support operations – PSO) gondolkozni.²

2004. december 2-án az Európai Unió Erők (European Union Force – EUFOR) ALTHEA lépett a NATO-vezette Stabilizációs Erők (Stabilisation Force – SFOR) helyébe Bosznia-Hercegovinában, hogy felügyelje a daytoni/párizsi béke-megállapodás katonai végrehajtását.³ Az ENSZ Biztonsági Tanácsa a NATO Szarajevói Parancsnoksága (NATO HQ Sarajevo) mellett az EUFOR ALTHEA-át nevezte meg a korábbi NATO-művelet, az SFOR jogutódjának.

- 1 Meg kell jegyezni, hogy a térség hagyományosan puskaporos hordó, elég, ha a közel száz éve kezdődött első világháború kirobbanására gondolunk.
- 2 Peace Support Operations AJP-3.4.1 (Béketámogató műveletek), 2001.
- 3 NATO ends SFOR mission. <http://www.nato.int/docu/update/2004/12-december/e1202a.htm> (2013. április 17.)

2010 óta az EUFOR azt a feladatot is kapta, hogy támogassa a Bosznia-Hercegovinai Haderőt (Armed Forces of Bosnia and Herzegovina – AFBiH) a kapacitásépítés és képzés (capacity building and training) területén. Emellett az EUFOR ALTHEA része az EU átfogó megközelítésének (comprehensive approach) az ország euroatlanti integrációjának támogatásában is.⁴

A hidegháború utáni új megközelítések

A hidegháború utáni biztonsági környezet összetett, új fenyegetéseire – a békét és a stabilitást veszélyeztető kisebb, de jóval változatosabb és kiszámíthatatlanabb kihívásokra – gyökeresen új válaszokra volt szükség. Így született a Többnemzeti⁵ Összhaderőnemi Alkalmi Harci Kötelék (Combined Joint Task Force – CJTF) koncepció, amely alapvetően az első Öböl-háború során szerzett tapasztalatokra épült.

Magát a CJTF-koncepciót 1993-ban kezdeményezték és 1994 januárjában, a NATO állam- és kormányfők brüsszeli csúcstalálkozóján rakták le annak alapjait. Megbízta a Szövetséget, hogy vizsgálja meg

- milyen változtatásokat kell alkalmazni politikai és katonai struktúráin és eljárásain ahhoz, hogy műveleteit – beleértve a békefenntartást – hatékonyabban és rugalmasabban lehessen végrehajtani;
- hogyan tudna szorosabban együttműködni a Nyugat-európai Unióval (NYEU);
- az Európai Biztonsági és Védelmi Identitás (European Security and Defence Identity – ESDI) támogatásának lehetőségeit.

A Szövetség érdekeinek a tagországok területein túli védelme iránti igénye is új megoldásokat tett szükségessé. A CJTF-koncepció alkalmas NATO-n kívüli államok bekapcsolására válságreagáló műveletekbe, hiszen egyik fő jellemzője a többnemzeti mivolta, továbbá az a tény, hogy nemcsak NATO-tagországok, hanem globális partnerek is részt vehetnek a NATO által vezetett műveletekben a NATO területein kívül. A partnerek bevonása nagyobb legitimitációt ad a műveleteknek, valamint segíti az esetleg a NATO-ba tartó szövetségesek felkészülését a teljes jogú tagságra.⁶ Az EU nagyban támaszkodott ezekre a tapasztalatokra, amikor katonai műveletekben kezdett részt venni.⁷ Ezt jól tükrözi az EU legnagyobb katonai művelete, az ALTHEA.⁸

4 P. M. Norheim-Martinsen: *The European Union and Military Force – Governance and Strategy*. Cambridge: Cambridge University Press. 2012.

5 Nálunk sokáig tévesen többnemzetiségűnek fordították.

6 A műveletekben való részvétel egyben elvárás is.

7 A CJTF-koncepció lett az alapja a további alkalmi harci kötelék koncepcióknak.

8 Operation Althea seen as major step in US withdrawal from Balkans.

<http://www.europeanvoice.com/article/imported/operation-Althea-seen-as-major-step-in-us-withdrawal-from-balkans/50447.aspx> (2013. április 23.)

Az EU és a NATO kapcsolata

Egy meglehetősen kusza időszakot követően, 2002-ben az EU és a NATO tisztázta a két szervezet kapcsolatát. A 2003. márciusi ún. Berlin Plusz megállapodás lehetővé teszi az EU számára, hogy használja a NATO infrastruktúráit, logisztikai elemeit, eszközrendszerét katonai műveletek támogatására. Jelentős a két szervezet közötti információcsere, és EU/NATO összekötő sejtek találhatóak a két szervezet különböző parancsnokságain.

Mivel számos ország tagja mind az EU-nak, mind a NATO-nak, sokszor ugyanazokat az erőket jelölik az EU és a NATO műveletekbe. Emiatt tehát valószínű, hogy az EU csak akkor cselekszik, ha először a NATO úgy dönt, hogy nem fogja azt megtenni.⁹ Ennek megfelelően, az ALTHEA-művelet kezdetén, az EU elemeket hozott létre a különböző NATO-parancsnokságokon (ezért van egyfajta párhuzamos rendszer a NATO-val).¹⁰ A művelet az Európai Tanács¹¹ fennhatósága alatt áll, annak a katonai művelet feletti politikai ellenőrzését és stratégiai irányítását a Politikai és Biztonsági Bizottság (Political and Security Committee – PSC) gyakorolja. Az Európai Unió Katonai Bizottsága (European Union Military Committee – EUMC) figyelemmel kíséri az EU katonai művelet megfelelő végrehajtását és annak elnöke a kapcsolattartó a műveleti parancsnokkal (Operation Commander – Op Com). Utóbbi személy egyben a NATO európai erőinek főparancsnok-helyettese (Deputy Supreme Allied Commander Europe – DSACEUR) a NATO struktúrában. A DSACEUR-t, műveleti parancsnokként, az EU Műveleti Parancsnoksága (Operational Headquarters – OHQ) támogatja. Említést érdemel, hogy miután az ilyen típusú műveletek valószínűleg egyre nagyobb teret kapnak a jövőben, ezért szükséges lenne egy állandó parancsnokság létrehozása.¹²

Az EUFOR ALTHEA művelet

Az EUFOR ALTHEA-művelet három pilléren nyugszik: átfogó megközelítés, kapacitásépítés és képzés, valamint az elrettentés képessége a biztonságos környezetet (safe and secure environment – SASE) esetleg veszélyeztetőkkel szemben. Noha önálló pillérekről beszélünk, ezek szorosan összekapcsolódnak a műveleti célok elérése érdekében. Az EUFOR-művelet figyelemmel kíséri és biztosítja az általános keret-megállapodás a békéért (General Framework Agreement for Peace – GFAP)¹³

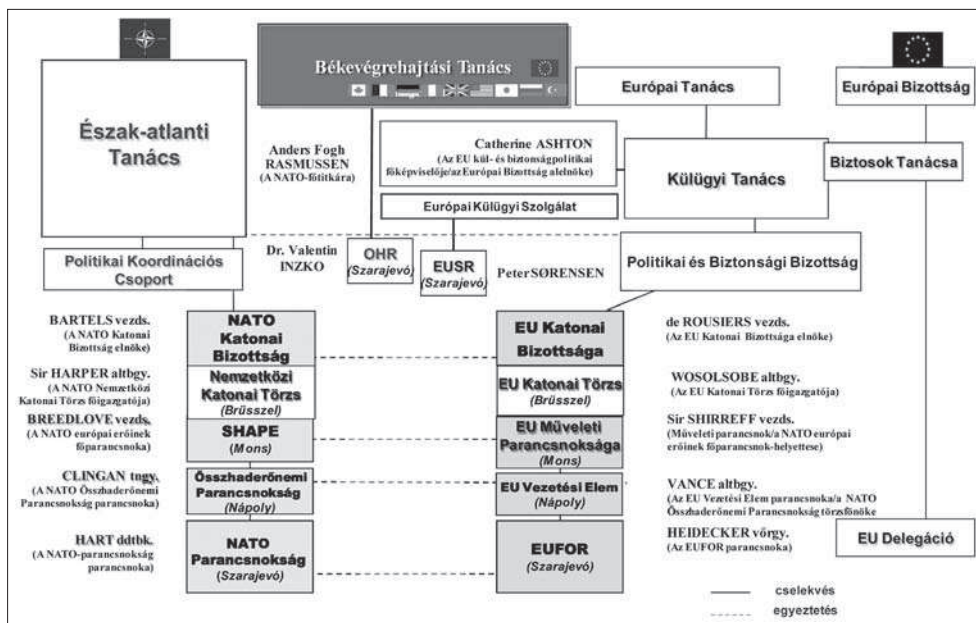
9 A témáról bővebben l. Nádudvari Anna: A NATO és az Európai Unió együttműködése. <http://www.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=1280&title=-a-nato-es-az-europai-unio-egyuttmukodese> (2013. május 1.)

10 Ez a sajátos kapcsolat érdekes helyzeteket is teremthet egy-egy probléma kezelésében, amikor az EUFOR és a NATO-parancsnokságon nem található meg ugyanaz a szervezeti elem.

11 Az Európai Unió állam- és kormányfőinek, valamint az Európai Bizottság elnökének a találkozója, az EU csúcsszerve.

12 E. Hochleitner: Egy állandó EU-parancsnoki és -vezetési struktúra szükségessége. Nemzet és Biztonság, 2008. október, 81–86. old.

13 The General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina. http://www.oscebih.org/dejtonski_mirovni_sporazum/EN/ (2013. július 10.)

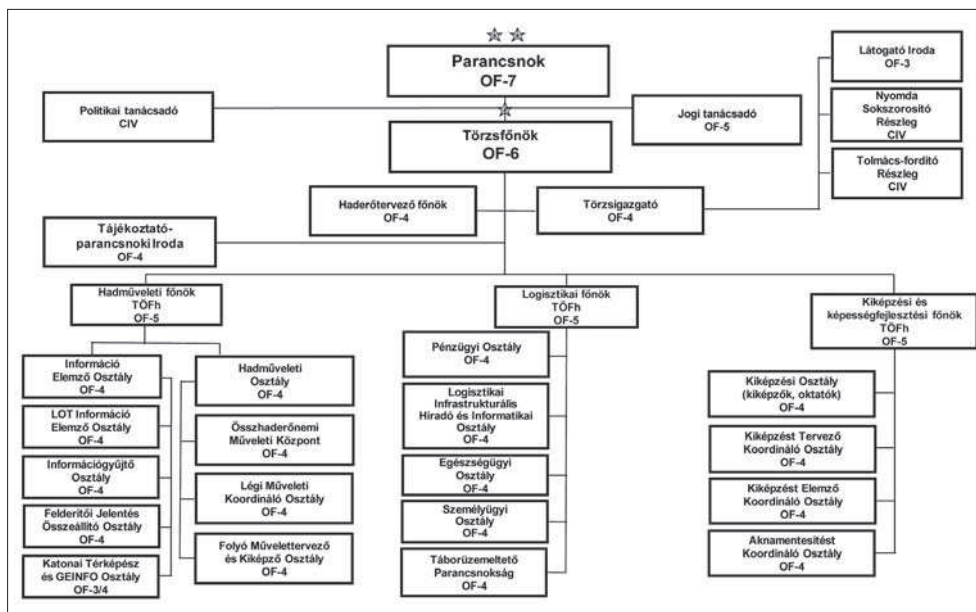
1. ábra. Az EU és a NATO kapcsolata
(Összeállította: Ujházy László)

katonai vonatkozásainak folyamatos végrehajtását, és megakadályozza az erőszak kiújulását. A feladat az alábbi célkitűzések révén valósul meg:

1. Világ színvonalú kiképzésben részesíteni a bosznia-hercegovinai haderőt, hogy az be tudjon tagozódni az euro-atlanti struktúrákba.
2. Önfenntartó kiképzési rendszer biztosítása a bosznia-hercegovinai haderő számára.
3. Hozzájárulás a bosznia-hercegovinai hatóságok elrettentő képességéhez és bizalomerősítés.
4. Készen állni a bosznia-hercegovinai hatóságok támogatására a biztonságos környezet fenntartásában és esetleges helyreállításában.
5. Hírszerzés, megfigyelés és felderítés (Intelligence, Surveillance and Reconnaissance – ISR) fenntartása egész Bosznia-Hercegovinában a megfelelő helyzetismeret (Situational Awareness – SA) érdekében.
6. Időben történő és hatékony információcsere biztosítása az EU és a NATO, illetve más nemzetközi szervezetek között.

A parancsnokság egy CJTF-típusú szervezet. Felépítése rugalmas és szükség esetén lehetővé tesz változtatásokat (ti. bővítést vagy csökkentést).¹⁴ A struktúra is markánsan tükrözi a művelet három pillérét: az átfogó megközelítést; a kapacitásépítést és képzést; az elrettentés képességét. A flexibilitás a haderőnemi, fegyvernemi és

14 Az utóbbi években – ahogy javult a biztonsági helyzet – ez erőteljes csökkentést jelentett.

2. ábra. Az EUFOR-parancsnokság szervezete
(Összeállította: Ujházy László)

nemzeti összetételben is megjelenik. Ez az alkalmi harci kötelék (Task Force) koncepciójából fakad. A műveletben való tevéleges részvétel aránya meghatározó a parancsnokság szervezetében való részvételben is.

Humán interoperabilitás, kapacitásépítés és képzés¹⁵

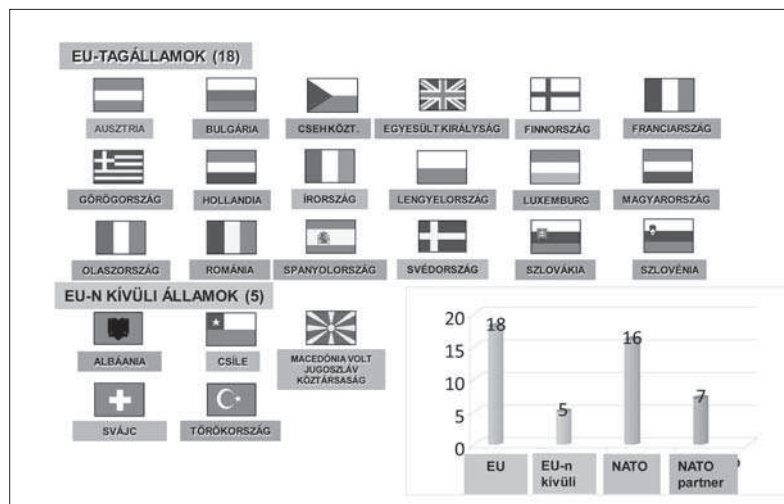
Jelenleg 23 ország vesz részt a műveletben,¹⁶ köztük EU-tagállamok, EU-n kívüli államok, valamint NATO-tagállamok és NATO partnerek.

Magyarország hagyományosan a művelet egyik legjelentősebb hozzájárulója, Ausztria és Törökország után a harmadik legnagyobb létszámmal képviselteti magát. A sarajevói parancsnokságokon, mind az EUFOR-, mind a NATO-oldalon, a második ember (a törzsfőnök) magyar (az előbbi dandártábornok, az utóbbi ezredes). A két törzsfőnök törzse is magyarokból áll. A további kulcsbeosztásokban is nagyszámban találunk magyarokat. Ezek sorában kiemelendők az EUFOR törzsigazgatói, valamint a Képzést Elemző Koordináló Osztály osztályvezetői beosztásai.¹⁷

15 A cikknek ez a része egy, a szerző által korábban, a témában megjelentett írásának átirat változata (L. UJHÁZY: New Force Structures – Human Interoperability – Capacity-Building and Training. EUFOR Forum, 78, August/September 2012. 18–19. old.)

16 A cikk megírása idején (2013. szeptember)

17 Hazánk afganisztáni jelenlétének csökkenésével érdekes lesz majd, hogyan alakul a magyar szerepvállalás a műveletben, különösen a kulcsbeosztások tekintetében.

3. ábra. A műveletben résztvevő államok
(Összeállította: Ujházy László)

Ebben a helyzetben kiemelt szerepet kap, az interoperabilitás humán oldala: a humán interoperabilitás. A humán interoperabilitás igénye korántsem új jelenség. A különböző nemzetek haderői hosszú időn át harcoltak egymás mellett a történelem folyamán, de a szövetségesek sokáig seregtettek, magasabbegységek szintjén kooperáltak. Ez a fajta szorosabb együttműködés, ahol az együttműködés szintjei lejjebb (akár alegységszintre) kerültek, a második világháború után kezdődött, az első ENSZ békefenntartó műveleteivel (1948–1949).¹⁸ Ezekben a műveletekben már többnemzeti alegységek tevékenykedtek együtt.

A NATO is nagy hangsúlyt helyezett az interoperabilitásra már 1949-ben történt megalakulását követően a közös tervezés, a kiképzés és a gyakorlatok keretében. Igazán komoly nyomatékot, azonban 1994-től¹⁹ kapott ez a terület, amikor a Szövetség elindította a Partnerség a Békéért programot²⁰ (Partnership for Peace – Pfp) és a

18 Az első ENSZ békefenntartó művelet 1948-ban volt, amikor a Biztonsági Tanács engedélyezte néhány ENSZ katonai megfigyelő telepítését a Közel-Keletre, hogy felügyeljék az 1948-as az arab–izraeli háború során a fegyverszüneti egyezményt. 1949-ben hasonló feladattal megfigyelőket küldtek az 1947-es indiai–pakisztáni háborút követően a két ország határára.

19 NATO Handbook. Public Diplomacy Division, Brussels, 2006., 193–201. old.

20 A hidegháborút követően, a NATO már az 1991-es Stratégiai Konceptiójában elkötelezte magát a nagyobb párbeszéd és együttműködés mellett. Ennek szellemében 1994 januárjában indította útjára a Partnerség a Békéért (Pfp) programot, a Mediterrán Párbeszéd kezdeményezéssel együtt. A Pfp képezi az együttműködés alapját a NATO és a partnerországok között, amelyek többsége a volt keleti-tömbhöz tartozott, vagy pedig semleges ország, mint Ausztria, Finnország, Írország, Svájc és Svédország. Célja, hogy elősegítse a nemzeti védelmi tervezés és kiadások átláthatóságát, elősegítse a haderők demokratikus ellenőrzését, kifejlessze a NATO-vezetésű műveletekben való részvétel képességét, elsősorban a békefenntartás és a katasztrófa-elhárítás terén. A Pfp tevékenységei közé tartozik a NATO elvek szerinti védelmi tervezés és a védelmi költségvetés bevezetésének elősegítése, valamint közös gyakorlatokon és katasztrófavédelmi műveletekben való részvétel.

Mediterrán Párbeszédet²¹ (Mediterranean Dialogue – MD), majd az új bővítési politika eredményeként számos korábbi partnerországot a Szövetség tagjai közé emelt.

Az interoperabilitás – azon belül a humán interoperabilitás – kulcsfontosságú elem abban, ahogy az ALTHEA-művelet támogatja Bosznia-Hercegovina haderejét a kapacitásépítés és a képzés terén. A humán interoperabilitás megköveteli, hogy a résztvevők megosszák egymással doktrínáikat és eljárásaikat, valamint, hogy képesek legyenek kommunikálni egymással. A kommunikáció nemcsak a nyelvi kérdés, hanem hasonló gondolkodásmódot és kultúraközi interoperabilitást²² is feltételez. (Mindehhez nem feltétlenül szükséges közös katonai felszerelés.)

Az összefegyvernemi szemlélettől az átfogó megközelítésig²³

Az összefegyvernemi megközelítés már a középkortól meghatározó volt a katonai gondolkodásban. Ez a koncepció integrálja a különböző fegyvernemeket, hogy egymást kiegészítő hatásokat érjenek el (például a gyalogság és a harckocsik együttes alkalmazása, ahol az egyik támogatja a másikat, vagy mindkettő támogatja egymást). Később az összhaderőnemi lett a varázsszó. Itt a hangsúly a haderőnemek közötti integrációra került.

Fontos hangsúlyozni, hogy a biztonságot egészen a közelmúltig alapvetően katonai, és bizonyos mértékig politikai kérdésnek tekintették. Ez a megközelítés többé-kevésbé megfelelt a bipoláris világra jellemző biztonsági környezetnek.

A hidegháborút követően, ahogy a békét és a stabilitást érő, egyre összetettebb fenyegetések jelentek meg, egyre komplexebb megközelítések születtek a biztonság értelmezése tekintetében is. Elkezdtek a biztonság gazdasági, társadalmi és környezeti aspektusait is vizsgálni. Napjaink műveletei bebizonyították, hogy hatékony válságkezelés nem képzelhető el politikai, civil és katonai eszközök együttes alkalmazásával történő átfogó megközelítés nélkül. Nyilvánvalóvá vált, hogy a katonai eszközök, bár fontosak, önmagukban nem elégségesek a nemzetközi biztonságot fenyegető komplex kihívásokra. Valamennyi válságkezelési eszköz igénybevétele lényeges, így a partnerországokkal, a nemzetközi szervezetekkel, a nem kormányzati szervezetekkel és a helyi hatóságokkal való együttműködés kiemelt fontossággal bír. Az intézményépítés, a fejlesztés, a kormányzás, az igazságszolgáltatás és a rendvédelem terén tapasztalatokkal és készségekkel rendelkező civil szereplőkkel történő együttműködés, a stabilizációhoz és az újjáépítéshez történő hozzájárulás legfontosabb eleme.

* * *

21 A Mediterrán Párbeszédet 1994-ben kezdeményezte a Szövetség, belátva, hogy Európa stabilitása és biztonsága elválaszthatatlan a mediterrán térségtől. A programnak jelenleg tagja Algéria, Egyiptom, Izrael, Jordánia, Mauritánia, Marokkó és Tunézia. Bővebben: NATO tükrök, 2001. ősz, 9. oldal. Lásd még Siposné Kecskeméthy Klára: A NATO szerepe a Mediterráneumban; Mediterrán Világ Symposium VI., A NATO és az EU szerepvállalása a Mediterráneumban című konferencia, Budapest, Mediterrán Világ, 7. évfolyam, 19. szám, 2011, 3–16. old.

22 Lásd Vincze Lajos: A kultúraközi kommunikáció aktuális kérdései a hadseregben. Új Honvédségi Szemle, 1999/8. szám, 53–61. old.

23 Ez a fejezet, egy a szerző által korábban, hasonló címen megjelent írásának átirat változata (L. Ujházy: From Combined Arms to the Comprehensive Approach. EUFOR Forum, 79, October/November 2012, 18. old.)

Közel száz évvel az első világháború kitöréséhez vezető sarajevói merénylet után még mindig van tennivaló Balkánon. A hidegháborút követően gyökeresen átalakult a biztonsági környezet. A változásokra valamennyi jelentős szereplő, így az EU is érdemben reagált. Egy vitákkal teli időszak után, 2002-ben tisztázta kapcsolatát a NATO-val. A 2003-as Berlin Plusz megállapodás új dimenziókat nyitott a két szervezet együttműködésében. Ilyen körülmények között kezdődött az EU legnagyobb katonai művelete, az ALTHEA.

Ezek az új típusú, többnemzeti békeműveletek számos új vezetéstudományi kérdést vetnek fel. A téma nyomon követése számunkra kiemelt figyelmet érdemel, a térség földrajzi közelsége okán, valamint azért is, mert hazánk hagyományosan a művelet egyik legjelentősebb hozzájárulója.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A Secure Europe in a Better World, European Security Strategy. (Egy biztonságos Európa egy jobb világban, az Európai Biztonsági Stratégia) Brussels, 12 December 2003.
- Allied Joint Doctrine for Non-Article 5 Crisis Response Operations AJP-3.4. (Nem 5. cikk szerinti válságreakgáló műveletek szövetséges összhaderőnemi doktrínája AJP-3.4); 2005.
- Az EU honlapja: http://europa.eu/index_en.htm (2013. április 29.)
- Az EUFOR honlapja: <http://www.euforbih.org/> (2013. április 29.)
- Czuprák Ottó: Katonai szervezetvezetés. (Egyetemi tankönyv) Budapest, 2004. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 120–124. old.
- E. Hochleitner: Egy állandó EU-parancsnoki és -vezetési struktúra szükségessége. Nemzet és Biztonság, 2008. október, 81–86. old.
- F. Molnár and B. Smith-Windsor: 10 Things You Should Know About a Comprehensive Approach. (10 dolog, amit egy átfogó megközelítésről tudni kell) NATO Defense College, Research Division Report, 2008. 1–8. old.
- G. Grevi, D. Helly and D. Keohane eds.: European Security and Defence Policy: THE FIRST 10 YEARS (1999–2009). (Az európai biztonság- és védelempolitika: AZ ELSŐ 10 ÉV (1999–2009) Paris, European Union Institute for Security Studies, 2009.
- Interoperability for Joint Operations. (Összhaderőnemi műveletek interoperabilitása) NATO Public Diplomacy Division, Brussels, 2006. 1–9. old.
- J. Howarth: The Security and Defence Policy in the European Union. (Biztonság- és védelempolitika az Európai Unióban) New York, Palgrave Macmillan, 2007
- P. M. Norheim-Martinsen: The European Union and Military Force – Governance and Strategy. (Az Európai Unió és a katonai erő – irányítás és stratégia) Cambridge, Cambridge University Press, 2013.
- Siposné Kecskeméthy Klára: A NATO partnerségi kapcsolatainak áttekintése. Hadtudomány elektronikus szám, 2012., 1–16. old.
- Szakácsi István: Az EUFOR sarajevói többnemzeti katonai bázisa (Butmir Camp) üzemeltetésének feladatrendszer és vezetési tapasztalatai. Sereg Szemle, 2013/1. szám, 17–29. old.
- Ujházy László: From Combined Arms to the Comprehensive Approach. (Az összefegyvernemről az átfogó megközelítésig) EUFOR Forum, 79, October/November 2012., 18. old.
- Ujházy László: New Force Structures – Human Interoperability – Capacity-Building and Training. (Új haderőstruktúrák – humán interoperabilitás – képességfejlesztés és kiképzés) EUFOR Forum, 78, August/September 2012., 18–19. old.